

О.Є. Пономаренко,
слухач магістерської підготовки ХарРІ НАДУ

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА

Досліджено механізм здійснення державного регулювання аграрного сектору економіки та зроблена оцінка ефективності його впливу на економіку сільськогосподарських виробників. Виокремлено основні фактори, які стримують ефективне вирішення завдань державної політики щодо створення стабільних фінансово-економічних умов для розвитку конкурентоспроможного аграрного сектору економіки України.

Ключові слова: механізм державного регулювання, державна фінансова підтримка, ефективність державного регулювання, аграрний сектор.

Необхідність державної підтримки та стимулювання сільськогосподарського виробництва викликана об'єктивними особливостями його функціонування. Зокрема залежність виробництва від погодних умов, низький рівень обороту капіталу, низька еластичність попиту на продукти харчування. Таким чином, сільське господарство має не рівні стартові умови господарювання порівняно з іншими галузями. Усе це призводить до важкого фінансового стану, виникнення ефекту «цінових ножиць», тобто зростання цін на продукти промисловості й зниження цін на продукти сільського господарства.

Проблема обґрунтування рівня та ефективності підтримки аграрного сектору економіки посідає чільне місце у наукових дослідженнях. Помітний внесок у розробку методологічних і методичних питань названих аспектів зробили В. Галушко, С. Дем'яненко, В. Дем'янчук, С. Зоря, І. Кобута, О. Могильний, Н. Сеперович, Т. Осташко та інші науковці.

Останнім часом це питання набуває нового розвитку у зв'язку з наміром України вступити до СОТ, в країнах-учасниках якої державна підтримка сільського господарства значно вагоміша, ніж в Україні.

За даними Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) фінансова підтримка сільськогосподарського виробника, в середньому,

становить 32 % вартості виробленої продукції, у країнах-членах ЄС - 37 %, а в Україні цей показник не перевищує 10 %.

Верховною Радою України 18 жовтня 2005 р. було прийнято Закон України “Про основні засади аграрної політики на період до 2015 р” № 2982. Цим Законом визначено, що пріоритетність розвитку агропромислового комплексу та соціального розвитку села в національній економіці зумовлюється винятковою значущістю і незамінністю продукції сільського господарства, що виробляється, в життєдіяльності людини та суспільства, потребою відродження селянства, як господаря землі, носія моралі та національної культури. Встановлено, що державна аграрна політика базується на національних пріоритетах і враховує необхідність інтеграції України до Європейського Союзу та світового економічного простору [6].

Відчутною підтримкою розвитку сільського господарства було прийняття Закону України "Про державну підтримку сільського господарства України" від 24.06.2004 р. № 1877 [1], який визначає основи державної політики у бюджетній, кредитній, цінovій, страховій, регуляторній та інших сферах державного регулювання щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення.

Законом передбачено державне регулювання страхування ризиків загибелі сільськогосподарської продукції або її частини за правилами комплексного або індексного страхування, а також капітальних активів від ризиків їхнього знищення, руйнування, викрадення, пошкодження, на строк, що не перевищує граничного строку виконання зобов'язань страхувальника. Крім цього, передбачено створення фонду аграрних страхових субсидій (ФАСС) – державної спеціалізованої установи, яка створюється для надання страхових субсидій виробникам сільськогосподарської продукції.

На даний час український аграрний страховий ринок має значні фінансові перспективи. Потужність вітчизняного ринку сільськогосподарського страхування тільки при страхуванні врожаю

зернових оцінюється в 400 – 500 млн грн, а при страхуванні зерна, що зберігається на елеваторах, – 25 – 30 млн грн.

Уперше спроба системно підійти до страхування агроризиків була зроблена з прийняттям Закону України “Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001 – 2004 рр.”. Як напрям розвитку сільськогосподарського страхування в Україні було обрано запровадження обов’язкового страхування врожаю зернових культур та цукрових буряків підприємствами всіх форм власності. У подальшому страхування зернових культур та цукрових буряків підприємствами всіх форм власності було внесено до обов’язкових видів страхування Закону України “Про страхування”. Ризики, які підлягають страхуванню та відповідні тарифи були визначені Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження порядку та правил обов’язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур та цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності” № 1000. Однак спроба запровадити систему обов’язкового страхування сільгоспризиків виявилась невдалою. Головним чином, через відсутність реальної державної підтримки. У згаданому вище Законі України “Про пріоритетний розвиток сільського господарства України на 2001 – 2004 рр.” передбачалась 50-ти відсоткова компенсація сільгоспвиробникам страхових платежів, сплачених ними при обов’язковому страхуванні сільськогосподарських врожаїв. Але бюджетом України на 2002, 2003 та 2004 рр. кошти не передбачались і не виділялись, державна підтримка сільськогосподарського страхування на даному етапі носила декларативний характер. Ще однією причиною неефективності було те, що законодавство не передбачало відповідальності за недотримання вимог щодо обов’язковості страхування. У результаті, можна констатувати, що сьогодні обов’язкове страхування сільгоспкультур практично не здійснюється [5].

У результаті, як показують дослідження, на сьогодні не більше 5 % сільгоспвиробників страхують свої врожаї. У більшості випадків страхування виконується як передумова для отримання кредиту.

Таким чином, визначені нормативно-правовими актами заходи, спрямовані на запобігання надзвичайним ситуаціям природного характеру в сільському господарстві на ліквідацію їхніх наслідків, фактично не забезпечувалися фінансовими ресурсами.

Найбільш ефективною і перспективною є державна підтримка підприємств аграрного сектора через механізм здешевлення кредитів комерційних банків [7].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку використання у 2007 р. коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення короткострокових та середньострокових кредитів» від 6 червня 2007 р. № 806 [3], до переліку підприємств, що мають право брати участь у конкурсі з надання фінансової підтримки за допомогою механізму здешевлення короткострокових і середньострокових кредитів, вносяться хлібозаготівельні, борошномельні, хлібопекарські, комбікормові, консервні підприємства, крупозаводи, а також м'ясопереробні й молокопереробні підприємства й підприємства споживчої кооперації.

Постановою дозволяється надавати компенсацію за кредитами, залученими підприємствами АПК не тільки для придбання вітчизняної сільськогосподарської техніки, але й для імпоротної сільськогосподарської техніки, придбаної у 2005-2006 рр.

За даними НБУ, обсяги кредитів, залучених сільськогосподарськими й переробними підприємствами, вирости з 400 млн грн у 1999 р. до 24,3 млрд грн у 2006 р., тобто більше, ніж в 60 разів. За підсумками 2006 р. аграріями було залучено 12,8 млрд грн кредитних ресурсів, що на 22 %

більше, ніж у 2005 р. При цьому кількість підприємств, які використовували кредити, зросло на 23 % і нараховує 13,4 тис.

Важливу роль у цьому відіграє державна підтримка кредитування аграріїв. Як стримуючі фактори – високі кредитні ставки, наявність додаткових "прихованих" витрат позичальника, завищена вартість забезпечення.

Але, незважаючи на суттєве збільшення кредитів, потреби виробників у позикових коштах не забезпечується в необхідному обсязі. Короткостроковими ресурсами сільгоспвиробники забезпечені на 50 %.

Одним із найважливіших елементів державного регулювання аграрного сектора економіки є система оподаткування, яка впливає на обсяги, спеціалізацію та розміщення аграрного виробництва, вибір організаційно-правової форми підприємництва та рівень ефективності використання наявних ресурсів [7]. Так, були прийняті Закони України "Про фіксований сільськогосподарський податок" № 320 – XIV [2] і "Про внесення зміни в статтю 11 Закону України "Про податок на додану вартість" № 442, датовані 1998-1999 рр. й змінювані надалі, дозволили зменшити податкове навантаження. Вони спростили їхнє нарахування й сплату, надали можливість направляти суму податку на додану вартість, яку переробні підприємства повинні платити до бюджету за реалізовані молоко й м'ясопродукти, для виплат дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за поставлені на переробку молоко й худобу. Відповідно до Закону України "Про податок на додану вартість", для аграрних підприємств діють спеціальні режими стягування ПДВ: режим акумуляції ПДВ сільськогосподарськими підприємствами; нульова ставка ПДВ при постачанні молока і м'яса переробним підприємствам; дотації на м'ясо та молоко, продані товаровиробниками переробним підприємствам.

Спрощена система оподаткування "полегшила" податкову суму для сільськогосподарських товаровиробників на 1,4 млрд грн. Фіксований

сільськогосподарський податок замінив 12 податків і зборів, які діяли раніше [8].

Держава з кожним роком нарощує обсяги фінансових ресурсів, призначених для підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва. Так, протягом 2000 – 2006 рр. загальний розмір державної фінансової підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні суттєво зріс – з 2541 млн грн у 2000 р. до 10411 млн грн у 2006 р. (або більше ніж у 4 рази). Фіскальні витрати на сільське господарство, включаючи витрати бюджету і податкові пільги, становили в середньому за аналізований період 2 % ВВП. За цим показником Україна належить до країн з високим рівнем державної підтримки і випереджає, за даними Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), такі країни, як США (0,9 %), ЄС-15 (1,2 %), Канаду (0,8 %), Австралію (0,3 %).

Протягом 2000 – 2006 рр. підтримка завдяки спеціальним режимам та механізмам оподаткування також зросла більш ніж у два рази і в середньому становила 3821,1 млн грн на рік або 0,8 % ВВП. За даними Міністерства аграрної політики, обсяги непрямої підтримки сільськогосподарських підприємств за 2005 р. шляхом надання пільг під час оподаткування становили 5,2 млрд грн, у т. ч. від зменшення податкового навантаження на платників ФСП – 1,4 млрд грн (1,2 млрд грн – від сплати внесків до Пенсійного фонду за зменшеною ставкою) та 3,8 млрд грн за рахунок дії спеціальних режимів оподаткування ПДВ. Протягом останніх років помітна чітка тенденція до зменшення питомої ваги непрямої підтримки в структурі державної підтримки сільського господарства – з 81,8 % у 2000 р. до 43,3 % у 2006 р.

Саме діючий механізм нарахування ПДВ на даний час є найбільш важливим для сільськогосподарських товаровиробників, оскільки його ефект можна вважати подвійним: з одного боку, відсутній відтік частини одержаних від реалізації коштів, які спрямовуються на поточні виробничі

потреби, з іншого – частина коштів повертається як дотації та отримується як бюджетне відшкодування.

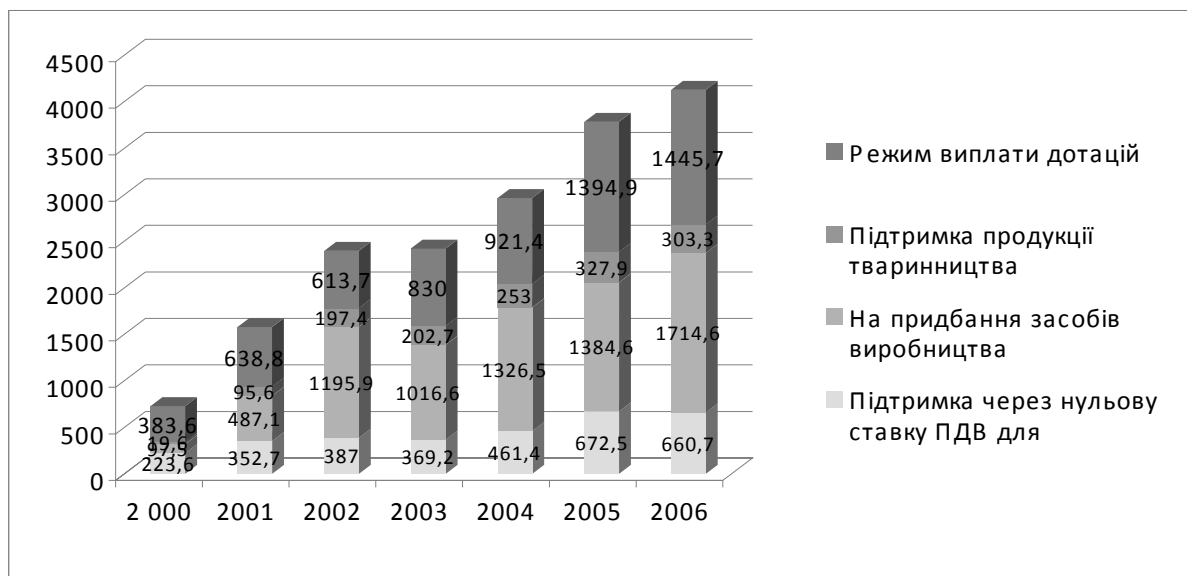

Рис. 1. Структура фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників за допомогою спецрежимів справляння ПДВ, млн грн.

Завдяки механізму виплати дотацій переробними підприємствами за здане молоко та м'ясо в живій вазі сільськогосподарські товаровиробники у 2006 р. отримали 1445,7 млн грн, що більше в порівнянні з 2000 р. майже в 3,5 раза (рис. 1).

Розглянемо співвідношення обсягів підтримки сільського господарства з надходженнями до Зведеного бюджету України.

Обсяги сплати податків підприємствами АПК за 2000 – 2006 рр. зросли з 4,6 до 10,4 млрд грн або у 2,2 рази. У загальному обсязі податкових надходжень по підприємствах АПК у 2006 р. 85,3 % займають підприємства харчової промисловості. Від сільського господарства до Зведеного бюджету у 2006 р. надійшло майже 1,5 млрд грн, що на 323,3 млн грн (або на 28 %) більше за показник 2000 р.

У середньому у 2000 – 2006 рр. обсяги сплати податків разом із ФСП від сільського господарства зросли на 28,7 % із 1127,4 млн грн у 2000 р. до 1450,7 млн грн у 2006 р. (таблиця).

Таблиця

Фактичні надходження до зведеного бюджету від підприємств аграрного сектора економіки України, 2000 – 2006 рр., млн грн

Показники	Роки						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Надходження до зведеного бюджету, всього	4632,8	5237,4	5407,4	5381	6589,2	8728	10370
у тому числі:							
Харчова промисловість	3729,3	3995,3	4004,7	4349,5	5598,3	7409,5	8841,8
Сільське господарство	903,5	1098	1252,1	914,1	940,2	1264,9	1450,7
ФСП	-	-	-	-	-	167,8	136,5
Крім того, ФСП	223,9	341,6	420,4	372,6	382,3	-	-
Разом сплачено	4856,7	5579	5827,8	5753,6	6971,5	8728	10370,1

За останні роки обсяги прямої бюджетної підтримки (без видатків на соціальну сферу села) та підтримки за допомогою спеціальних режимів та механізмів оподаткування сільського господарства суттєво випереджають обсяги надходження від галузі до Зведеного бюджету країни. Проте протягом 2000 – 2002 рр. фактичні надходження до Зведеного бюджету перевищували обсяги прямої бюджетної підтримки галузі. Починаючи з 2003 р., обсяги сплати до Зведеного бюджету залишились на рівні 1,3-1,5 млрд. грн., однак за цей же час суттєво зросли бюджетні видатки на підтримку сільського господарства. Як свідчать дані рис. 2., пільги завдяки спеціальним режимам та механізмам оподаткування перевищують у 2-3 рази обсяги сплати до Зведеного бюджету.

Незважаючи на зміни, що були внесені до Закону України "Про фермерське господарство" і стосувались як переліку одержувачів фінансової допомоги, так і напрямів її використання, Кабінетом Міністрів України, на момент перевірки, не були внесені відповідні зміни до Порядку використання

коштів (постанова Кабінету Міністрів України від 26.05.2005 р. № 388), а Міністерство аграрної політики спільно з Міністерством фінансів та Міністерством економіки - відповідні зміни до Порядку та умов проведення конкурсів (спільний наказ від 04.03.2005 р. № 88/223/52, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 23 березня 2005 р., № 325/10605).

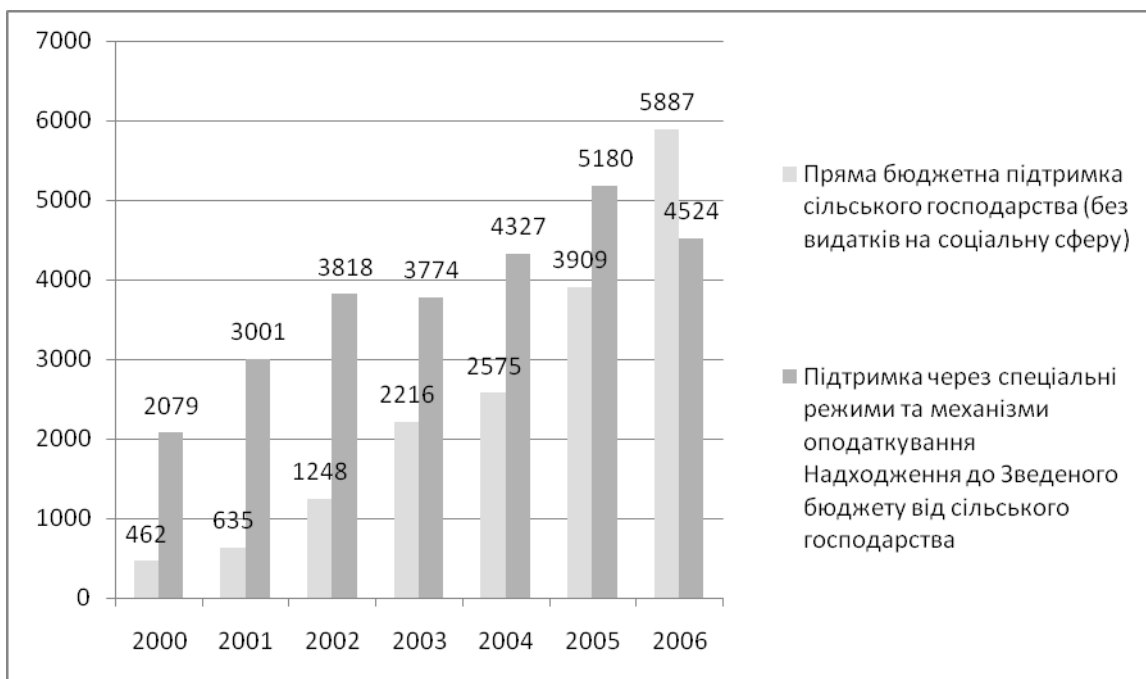

Рис. 2. Співвідношення обсягів підтримки сільського господарства з надходженнями до Зведеного бюджету України, млн грн

До того ж данні свідчать про досить низький рівень державної підтримки: на 1 га сільськогосподарських угідь, що знаходиться у користуванні фермерських господарств, фінансової допомоги припадало у 2000 р. – 1,41 грн, 2001 р. – 3,65 грн, а у 2004 р. – 0,35 грн.

Згідно з розрахунками Рахункової палати України, використання асигнувань на підтримку фермерських господарств свідчить про нерівномірність розподілу коштів між фермерськими господарствами різних регіонів України (рис. 3).

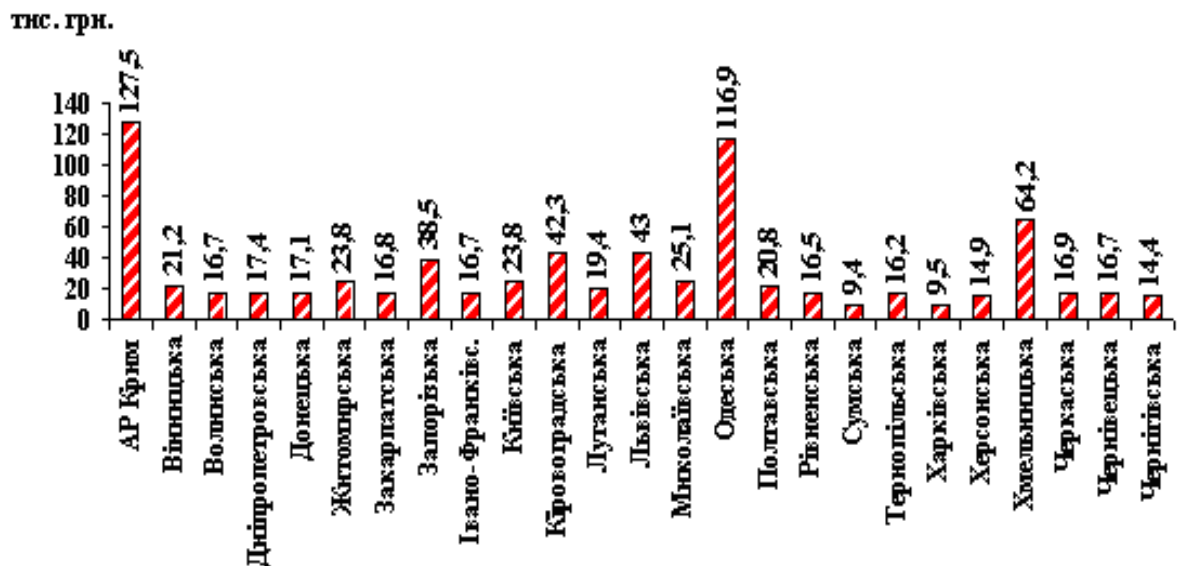

Рис. 3. Розмір фінансової допомоги, виділеної у 2005 р. на 1 фермерське господарство по регіонах України

За наведеними даними рис. 3, розмір фінансової допомоги на одне фермерське господарство в 2005 р. коливався від 127,5 тис. грн (АР Крим) до 9,4 тис. грн (Сумська область) або більш як в 13 разів, причому кількість господарств, які отримали допомогу, становила від 124 (Вінницька область) до 12 (АР Крим).

Таким чином, система фінансування державних цільових коштів, передбачених на підтримку фермерських господарств, не забезпечує законного використання коштів, ефективного управління ними та не сприяє вирішенню завдань з реалізації державної політики щодо створення стабільних фінансових умов для розвитку конкурентоспроможного приватного сектору економіки України.

Проведені дослідження результативності фінансово-економічних механізмів підтримки аграрного сектора свідчить, що вони певною мірою були результативні, оскільки сприяли стабілізації фінансового стану аграрних підприємств, але мають певні недоліки в механізмі їхньої реалізації.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. №1877-IV // ВВР України. – 2004. – № 49. – Ст. 527.

2. Закон України «Про фіксований сільськогосподарський податок» №320– XIV від 17 грудня 1998 р. // ВВР України. – 1999. – № 5 – 6. – Ст. 39.
3. Постанова Кабінету Міністрів «Про внесення змін до Порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення короткострокових та середньострокових кредитів» від 6 червня 2007 р. № 806 // Офіц. вісн. України. – 2007. – № 76. – Ст. 2815.
4. Для сільгоспвиробників збережеться нульова ставка ПДВ // <http://www.unian.net/ukr/news/news-211738.html>
5. *Колібаба Р. О.* Дії щодо мінімізації ризиків в аграрному секторі / Р. О. Колібаба. – Режим доступу : <http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article>
6. *Латинін М. А.* Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання : [монографія] / М. А. Латинін. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2006. – 320 с.
7. *Могильний О. М.* Регулювання аграрної сфери / О. М. Могильний. – Ужгород : ІВА, 2005. – 400 с.
8. *Тулуш Л. Д.* Проблеми та перспективи функціонування податку на додану вартість в сільському господарстві / Л. Д. Тулуш // Облік і фінанси України. – 2006. – №12. – С. 68–74.

Ponomarenko O.E. Results of financial and economical state regulation agrarian sector.

Determinate mechanism of state regulation agrarian sector of economy and do estimation effective influent on economy of farmer. Denote the main reasons which restrain effective resolve state policy tasks of stability financial and economical conditions for development concrete ability agrarian sector of Ukraine economy.

Key words: mechanism of state regulation, state financial support, effective state regulation, agrarian sector.

Пономаренко О.Е. Результативность финансово-экономической составляющей государственной регуляции развития аграрного сектора

Исследован механизм государственного регулирования аграрного сектора экономики и сделана оценка эффективности его влияния на экономику сельскохозяйственных производителей. Выделены основные факторы, которые сдерживают эффективность решения задач государственной политики по созданию стабильных финансово-экономических условий для развития конкурентоспособного аграрного сектора экономики Украины.

Ключевые слова: механизм государственной регуляции, государственная финансовая поддержка, эффективность государственной регуляции, аграрный сектор.